

Mea culpa. Оповідання, новели, есе

Олена Демір

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Радикальна небайдужість

Тепер я знаю, що таке війна. Хоча воліла б ніколи не знати, забути, викинути з пам'яті, захворіти на амнезію, але так не буває. Вона назавжди залишиться зі мною, і разом із нею залишаться страх, біль, страждання і митарства. Війна до кожного приходить по-різному, змушує виживати, позбавляє всього і завжди несе біль.

В ту лютневу ніч я прокинулась від вибухів і ревіння гелікоптерів. Спершу не повірила і намагалась прокинутись знову. Після перегляду перших новин всередині щось обірвалось. Важкий спазм скрутив шлунок, і легені наповнились ядучим жахом. Останні вісім років ми втікали від війни, щодня вихаркували її наслідки, невже вона наздогнала нас і тут, у Маріуполі?

Батьки на кухні сперечалися: тато наполягав на нашій евакуації, мама про щось благала. У такий невідповідний момент мені згадалися інші часи — Революція Гідності, полеглі на Майдані. Фото людей з Алеї «Небесної Сотні», їх очі зазирали просто в душу. А потім — війна. Тато не вагаючись пішов захищати Україну і нас із мамою. Як би дивно це не звучало у XXI столітті. За зимою, яка змінила нас, прийшла війна, що змінила все.

Відтоді, як за батьком зачинились двері, настали темні часи. Луганськ опинився в зоні бойових дій, і нас вивезли. Ми зібрали саме необхідне в сумку, позичену у сусідів — з нашою тато пішов на війну — і поїхали з дому. Разом із тисячами інших братів і сестер по нещастю ми стали внутрішньо переміщеними особами. Нас переміщували у різних напрямках багато разів, але переміщувались у просторі наші тіла, душі ж залишилися удома, думки залишилися удома, мрії залишилися удома. Якби ви знали, як важко жити з поглядом, завжди оберненим назад.

А потім сталося найгірше — зник зв'язок із татом. Він зник безвісти. І наш світ провалився в безодню. Мама з кожним днем занурювалася у глибокий німий колодязь, здавалося, я її теж

втрачаю. Ми постійно плакали, чекали новин, вірили, що він живий і його знайдуть. І врешті це сталося. У липні 2016 року нам повідомили, що батько у полоні. Життя зайшло на нове коло пекла. Мама невимовно страждала, а я не могла нічим їй допомогти. Розуміла, що мушу бути сильною, щоб підтримати її.

Ми не змовляючись були сильними по черзі. Коли вона сповзала по стіні, змучена, в гарячих сльозах, я обхоплювала її обличчя руками, намагалася упіймати погляд затуманених очей і казала, що все мине, його обміняють, інші ж повертаються, і він повернеться, у нас все буде добре, як раніше. Війна закінчиться, всі війни рано чи пізно закінчуються, і ми поїдемо додому, разом...

Вона уважно мене слухала, хитала головою, здавалося, вірила. А потім ламалась я, наставляла черга мамі бути сильною, і вона була. Довго гладила моє волосся, обіймала, шепотіла на вухо щось ніжне. Переливала мені свою силу і витягувала біль. Ми прожили той час, як дві сполучені судини, і вижили, змогли підтримати й урятувати одна одну. Нас зблизили події тих днів, ми встояли і дожили до пам'ятного дзвінка, коли сповістили про обмін полоненими. Тато був у списках.

Я не поїхала з мамою, подробиці знала лише з її слів. Полонених, схожих на тіні від людей, вивели на дорогу і вишикували навпроти машини ОБСЄ, мама від хвилювання втратила свідомість — батька серед них не було. Вже потім, у кареті швидкої, опритомнівши, побачила біля себе зсутуленого чоловіка. Голова і руки в брудних бинтах, провалений вглиб темних очиць байдужий погляд. І тихий, надтріснутий голос, немов хвиля накопилась на морську гальку, сказав:

— Це я, Таню...

Тато проходив реабілітацію в Київському шпиталі, ми зустрілися лише за місяць. І навіть тоді його було важко упізнати. Поряд із мамою, похитуючись, ішов чоловік, дрібна, стареча хода з

нахилом уперед, коротка стрижка, чужий одяг, але у нього були татові очі!

Доки щільний ланцюжок нейронів передавав цей імпульс у мозок, груди розітнулися і над напівпорожньою автостанцією пролунав крик:

— Папка!!!

Ми довго стояли, обійнявшись, чуючи, як поряд схлипувала мама. Суха, темнолиця бабуса, яка кульгала повз нас, тихо зронила:

— Господи, спаси і сохрани...

Я швидко звикла до батькових шрамів на руках та обличчі, мовчазного погляду в нікуди. Набагато важче було зжитися з кошмарами, які мордували його щоночі. Іноді тато зривався з програми реабілітації, повертався додому і годинами мовчки лежав на дивані, згорнувшись у позу ембріона. Здавалося, йому зламали хребет і він уже ніколи не розправить плечі, не посміхнеться, як раніше.

Важкі були часи. Ми переїздили з місця на місце і нарешті оселилися в Маріуполі. Чарівне зелене місто з виходом до лазурового моря. Ви були в Маріуполі? До лютого 2022 року місто Марії не було просякнуте кров'ю, а якимось особливим умиротворенням. Навіть повітря тут було не повітрям, а чарівним подихом землі та грою вітру. Ми полюбили це місто, воно стало нашим другим домом, тут я планувала влітку закінчити школу...

На четвертий день повномасштабної війни і безперервних бомбардувань Маріуполь оточили російські війська і почалося пекло. Ми весь час бігали до підвалу, рятуючись від вибухів. Спочатку закінчилися харчі, потім питна вода, потім будь-яка вода. Рятував тонкий шар брудного снігу на вулиці. Зникли зв'язок, Інтернет, електроенергія. Ми майже оселилися в підвалі, але продовжували сподіватися на краще. Маріупольці розповідали, як 2014 року була спроба окупації міста, але українська армія

відкинула ворога, і це вселяло надію. Згодом всі збагнули, що порівнювати війну 2014-го і 2022 року неможливо. По нас стріляли з землі, кидали бомби і снаряди з неба, а потім підійшли російські кораблі і стали стріляти ще й з моря. Бомбили житлові будинки, школи, дитсадки, пологові будинки, лікарні.

У підвал почали затягувати поранених, у дворах хоронити людей. Тато постійно виходив із підвалу, допомагав пораненим, шукав волонтерів, медикаменти, воду. Потім виходити з укриття навіть на короткі проміжки часу стало небезпечним.

Маріуполь рівняли зі землею. Безперервна стрілянина, оглушлива та страхітлива, стала постійним тлом. Всередині все нило і тремтіло від недосипання, голоду та потрясіння. Хотілося спати, але сон не йшов через шалене серцебиття. Плакали діти, стогнали поранені. У підвалі я налічила двадцятьох дорослих, двох важкопоранених, молоденьку маму з немовлям і трьох дітей. Двох дівчаток привели до підвалу після масованого обстрілу, і доля їхніх батьків була невідома, а у маленького Артема, років чотирьох, маму вбило осколком, коли вони бігли в укриття. Залишками дорогоцінної води я відмила хлопчику руки й обличчя, а потім усвідомила, що це була кров його мами.

Нескінченно тягнулися хвилини, переростаючи у години. Ми чекали, коли все стихне, і це чекання обернулося пеклом, спогади про яке не перестануть мене труїти. Тваринний страх проймав до кісток. Він став таким нестерпним, що іноді хотілося заплющити очі та впустити в себе цей гуркіт, аби він більше не мучив.

Під час одного з найстрашніших обстрілів, коли ззовні світ рвався на друзки і хмари чорного пилу залітали в підвал, Артем так сильно вп'явся нігтями в мою руку, що я відчула гострий біль крізь потік власного адреналіну. Від виснаження та безперервного крику він захрип і втратив голос. Весь його страх тепер зосередився в очах. Погляд дитини, в якому окрім благання і найчистішого,

тотального жаху нічого не розгледіти, проймає до кісток. І очі... повні невимплаваних сліз, що завмерли між зліпленими віями. Що робити? Що мені з усім цим робити? Хотілося голосно кричати від страху і безсилля, закопатися в землю, щезнути. Але я доросла, мені скоро шістнадцять, я повинна бути сильною.

Місто догорало у вогні вибухів, конало від голоду, благало про допомогу. Ми щодня вмирали по підвалах і молилися, щоб цього разу прилетіло не до нас. Але «не до нас» не означало «в нікуди». Кожен вибух забирав сотні наших життів. Паніка пропалювала наскрізь тіло і душу. Я відчувала, що тупію від страху, не розумію, що відбувається, зосередившись на розкотистому божевіллі вибухів.

Мама постійно благала батька не виходити, але він заспокоював її і йшов. Він знову був на війні, рятував, боровся, допомагав, тільки без зброї в руках. Повертаючись, приносив воду, іноді харчі, але воду завжди. Стисло розповідав, куди прилетіло, які будинки навколо не вцілили, і стишивши голос, додавав, що з вулиці не прибирають трупи. Йшов другий чи третій тиждень...війни, а мерці лежали у під'їздах, на балконах, у дворах. За цей час на нас випробували всі види зброї — снаряди, міни, касетні бомби.

Помер поранений чоловік, його тіло загорнули в брудне простирадло і поховали у дворі. Ну, як поховали — присипали підмерзлою земляною крихтою. Маріуполь перетворився на обвуглену пустелю, чорну діру, з якої не було порятунку. Ми давно забули, як виглядає денне світло, смакує свіжа їжа, зігріває теплий душ і чиста постіль. Навчилися жити без світла, газу, електрики. З маленькою свічкою посеред підвалу не знали, яка пора у нашому зруйнованому світі — день чи ніч. Хотілося тільки одного — щоб перестали стріляти.

Татові у черговий вихід вдалося з'ясувати, що Маріуполь оточений, майже знищений, але українська армія його не покинула. Без допомоги та прикриття, майже без забезпечення, місто

боронили: 36-та окрема бригада морської піхоти, 501-й окремий батальйон морської піхоти, 1-й окремий батальйон морської піхоти, 12-та бригада Національної гвардії й окремий загін спеціального призначення «Азов». Дякувати Богу, що знайомий командир із «тридцять шістки» пояснив батькові, що не може взяти його в оборону, не вистачає зброї, і у них на перспективу два виходи: смерть або полон. Військові в Маріуполі зі самого початку все розуміли і не мали ілюзій. Сироти пробігли по тілу, коли уявила, що буде з батьком, якщо він удруге потрапить у полон.

Наступного дня, після того, як скинули потужну авіабомбу на Драмтеатр, до нас прорвалися волонтери. Привезли воду, хліб, печиво, бинти, кровоспинні препарати. Забрали поранену напівживу жінку, маму з немовлям, двох дівчаток і тинь від Артемки. Я на прощання обійняла його, він не поворухнувся, стояв із опущеною головою й обвислими, як крильця, руками. Волонтери просили протриматися ще трохи і пообіцяли, що нас теж вивезуть.

Наприкінці березня оголосили про гуманітарні коридори. З Бердянська до Маріуполя рушила колона автобусів для евакуації мирного населення. До місця збору евакуйованих нас відвезли волонтери. Ми більше трьох тижнів провели у підвалі і нарешті вийшли на вулицю.

Як страшно було роздивлятися навколо. Як невимовно складно передати словами мої відчуття. Через брудні вікна чужої машини ми дивилися на зруйновані будівлі, очі вrostали в стіни, посічені уламками снарядів і куль. Занімілі від побаченого, знесилені, ми мовчали, лише зрідка кашляли, задихаючись від пилу. Скрізь валялися розкришені, як сухарі, шматки цегли, уламки бетонних плит, осколки бомб і снарядів, одяг, речі, звідусіль стирчали дроти, залізничка, зламані сходи. Гігантські вирви на дорогах, по п'ять, по сім метрів у діаметрі. Хоч трупи частково прибрали з доріг, у дворах де-не-де лежали люди з розкинутими руками і ногами, з

прикритими різним ганчір'ям обличчями. Це була катастрофа, постапокаліпсис, найстрашніше видовище у моєму житті. Висотні будинки втратили стіни і здавалися якимись вразливими у своїй відкритості. Війна витягла назовні подробиці наших життів — картини, шпалери, посуд, меблі. Вона вивернула навиворіт наші душі та показала, як виглядає смерть цивілізації. Все, на що могло спиратися людське життя в Маріуполі, було знищене.

А ми вдруге, з тисячами інших братів і сестер, стали біженцями, переселенцями, втікачами від війни у власній країні. Куди б ми не йшли, російські кулі і снаряди переслідували нас. Пізніше я дізнаюся, що цього разу нас уже не тисячі, а мільйони.

Всю дорогу до Бердянська я проплакала. Ми всі так збідніли, знеслились, схудли, зав'язли в постійному страху. Що нам робити без дому, роботи, надії на майбутнє? Як жити з війною, що постійно дихає у спину? Іноді мені здавалося, що ми теж загинули. Лише за інерцією продовжуємо бачити все навколо і мляво рухатися, але скоро впадемо і наші обличчя прикриють живі дбайливі руки.

З Бердянська ми вирушили до Запоріжжя, і там у друзів вперше змогли помитися та заснути у ліжку. Я повільно їла бутерброд, запивала чаєм чи водою, намагаючись усвідомити все, що з нами відбулося. Ми знову втратили дім, пережите здавалося нереальним, зовнішній світ поплив. Контузія, страх чи божевілля — не знаю, але щось навколо змінилося, голоси пробивалися здалеку, ніби я була під водою.

Батько залишався в Запоріжжі, щоб стати до лав ЗСУ і продовжити службу. Ми з мамою їхали далі, на Захід. Дорогу через Україну майже не пам'ятаю. Міста, люди, черги, корки, дитячий плач, сумки, валізи, страх в очах, домашні тварини в переносках. Не скажу, скільки ми їхали. Іноді ночували на дорозі, в машині, між чорними полями, просто неба, а бувало нас пускали на ніч. Щоразу, переступаючи поріг чужого дому, я відчувала внутрішнє

спустошення, тугу за своїм ліжком, медовим світлом улюбленого нічника. Цього разу ми нічого не захопили з дому, тільки розпач і спогади.

Щоразу, засинаючи в чужих домівках і дивлячись у темні небеса крізь незнайомі вікна, я думала про майбутнє і відчувала, що у нас його немає. Постійно хотілося плакати.

Батьки вирішили, що нам із мамою краще поїхати до Польщі. Мені було байдуже. Після перетину кордону волонтери відвезли нас до Хелма, а звідти ми потягом поїхали до Лодзі. У Польщі наших біженців зустрічали, як рідних. Волонтери роздавали гарячу їжу, напої, телефонні картки, ми мали змогу звернутись по медичну допомогу. У великих боксах можна було вибрати одяг, взуття. У одному з рецепційних пунктів для допомоги біженцям ми повідомили, що нам немає де ночувати. Доки чекали, я помітила групу новоприбулих біженців. Підійшла ближче, прислухалась — виявилось, наші. Один чоловік із паперовим кухликом чаю в руках дивився в нікуди, а потім так само в нікуди повідомив:

— Можна сказати, Маріуполя більше не існує...

Я відсахнулась від нього, хоча знала, що це правда. І побігла, сама не знаю куди і навіщо... Мама знову довго гладила моє волосся, як колись. Вона казала, що мені потрібна допомога, нам усім потрібна була допомога...

Спершу нас привезли до табору для біженців у Петриків-Трибунальський — велике приміщення на 500–600 розкладачок. Там ми прожили декілька днів, а потім через сайт UASOS.ORG мама знайшла родину, що готова була прийняти нас до себе. Так ми потрапили до Їданська, до пані Амелії та пана Станіслава Камінських.

У першу ніч у Їданську мені наснився Маріуполь, таким, яким він був до війни, коли від зелені вулиць, сонячного світла, сміху дітей захоплювало подих. Примарилось усе, що я любила, —

набережна, бібліотека, Драмтеатр, кав'ярня зі заварними тістечками, ще до того, як тупа ворожа ненависть випалила все це з мого життя.

У Гданську було добре, затишно. Господарі оточили нас теплом і турботою, купили новий одяг, знайшли для мене психолога.

Я часто думала про те, чому поляки так сильно і віддано залучилися до підтримки України. Безперечно, це пов'язано з географічною близькістю, нескінченним потоком біженців, близькою мовою, великою кількістю заробітчан із України, що стали знайомими та звичними. На тлі того, як розривав Україну північний сусіда, осатаніло рівняв зі землею міста і села, ґвалтував і калічив жінок і дітей, сусіди зі заходу своєю людяністю врівноважували це божевілья.

Місцеві волонтери часто збирали групи для екскурсій містом. Так я потрапила до славнозвісного музею Другої світової війни у Гданську. Складно сказати, що мене вразило найбільше — космічна будівля музею, надзвичайні експозиції чи історичні паралелі між Другою світовою і нашою теперішньою війною. Там я збагнула, чому поляки відкрили нам свої серця і домівки, як ніхто інший у світі.

1 вересня 1939 року Німеччина почала війну, вторгнувшись на територію Польщі. Фашистська пропаганда стверджувала, що Німеччина вела визвольну війну, зумовлену необхідністю. Тобто, це вимушена, оборонна війна, і не було іншого виходу. Ключова теза — «захист німецької меншини» в Польщі. За словами Гітлера, «жидо-англосаксонські ненависники великої німецької нації» чинять геноцид над німецькими жінками і дітьми.

Після нападу багато згадували про те, що Велика Британія готувала напад через землі Польщі, щоб не допустити відродження Великої Німеччини. Про Польщу йшлося, як про «слухняну маріонетку» в руках британського уряду. Пропагандою вона

позбавлялася суб'єктності настільки, що за день до початку війни на організованій Німеччиною зустрічі «з вирішення польської кризи» польських представників Німеччина не запросила. На цій зустрічі був лише міністр закордонних справ фон Ріббентроп і посол Великої Британії. Обговорювали розділ Польщі, проте Велика Британія відкинула цю пропозицію.

Ідея змови «жидо-англосаксами» проти Німеччини була основною ідеєю німецької пропаганди, і під її прапором почалася війна з Польщею 1939-го. Від усвідомлення подібності риторики військової пропаганди тоді і зараз у мене перехопило подих. Схожість того, що відбувалося тоді в Польщі і відбувається зараз у нас, була просто аномальною. Польща колись пережила війну, яку виправдовували так, як зараз кремлівська пропаганда виправдовує війну з Україною. Війна ведеться тими ж методами. Найбільш західні європейські країни й тоді засуджували війну, але уникали військового зіткнення з агресором.

Зараз у мальовничому Гданську не було слідів свіжих боїв, посічених кулями стін, трупів на дорогах. Але я вже відчувала це місто по-іншому, бачила в сутінках затишних вуличок і парків давні шрами. Здається, я знайшла відповіді на свої запитання і зрозуміла причину надзвичайної емпатії поляків. Слово «біженці» хоч має важке забарвлення, фатальний ритм і запах безвиході, але в Польщі ми не почувалися «зайвими ротами». За себе, маму і мільйони інших врятованих українців, які усвідомили себе людьми, що мають право на порятунок і подальше достойне життя, повік буду вдячна польському народу.

...

Далі — у повній книжці «Mea culpa. Оповідання, новели, есе».

nashaknyga.com.ua